

221. Bijbelstudie over DE UITTOCHT UIT EGYPTE Y'TZIAT MITZ'RAYIM יציאת מצרים

Deel 5: Het laatste kamp voor de oversteek

De Uittocht uit Egypte is één van de meest bekende verhalen uit de Bijbel, maar het is ook een gebeurtenis waarover de meningen het meest uiteenlopen, juist omdat het zo cruciaal is voor het juiste begrip van andere belangrijke gebeurtenissen, die hierop gebaseerd zijn. Zo is er een verschil van mening of het pesachlam in de avondschemering bij het begin of bij het einde van de 14^e Nisan werd geslacht, of de uittocht in de nacht van de 14^e of van de 15^e Nisan heeft plaatsgevonden, of Moshe [Mozes] wel of niet in dezelfde nacht bij de farao is geweest, of de uittocht wel of niet in dezelfde nacht heeft plaatsgevonden, of de Israëlieten vanuit Ra'am'ses in oostelijke of in zuidelijke richting zijn getrokken en of de oversteek door de Rietzee in de Golf van Suez of in de Golf van Aqaba heeft plaatsgevonden. Op al deze en nog vele andere vragen zal ik met de inzichten die de Eeuwige mij heeft aangereikt alsook aan de hand van de Hebreeuwse grondtekst en vertalingen van inscripties in hiërogliefen en andere historische bronnen, verslagen van archeologische opgravingen, en nauwkeurig bestuderen en analyseren van satellietfoto's proberen, antwoorden te vinden. Een enorme tijdrovende klus met een hele uitzoekerij dus. Ik wil u derhalve bij voorbaat mijn excuses aanbieden voor het geval dat het in sommige gevallen misschien meer op een geschiedenisles of een wetenschappelijk werk lijkt dan op een bijbelstudie, maar ik wil erop wijzen dat de historische en geografische details zeer belangrijk zijn om het bijbelse verslag op de juiste wijze te kunnen begrijpen en ons te kunnen inleven in de situatie waarin de Israëlieten zich destijds bevonden. Tenzij anders vermeld maak ik in deze studiereeks gebruik van de Tanach, de Joodse versie van de Nieuwe Bijbelvertaling, met de Hebreeuwse namen en termen echter in de internationale spelling.

De derde pleisterplaats

“De Eeuwige zei tegen Moshe: Zeg tegen de Israëlieten dat ze omkeren en hun kamp opslaan voor Pi-Hachiroth, tussen Mig'dol en de zee; jullie moeten je kamp recht tegenover Ba'al-Tz'fon opslaan, vlak bij de zee. De farao zal denken dat jullie de weg kwijt zijn geraakt en de woestijn niet meer uit kunnen komen. Ik zal ervoor zorgen dat hij onverzettelijk blijft, zodat hij jullie achtervolgt, en dan zal Ik Mijn majesteit tonen door de farao en zijn hele leger ten val te brengen. Dan zullen de Egyptenaren beseffen dat Ik de Eeuwige ben. De Israëlieten gehoorzaamden!” (שמות Sh'mot [Exodus] 14:1-4). *“Nadat ze Etam verlaten hadden, keerden ze terug naar Pi-Hachiroth, tegenover Ba'al-Tz'fon, en sloegen ze hun kamp op voor Mig'dol!”* (במדבר B'mid'bar [Numeri] 33:7).

De vorige keer hadden we gelezen, dat de Israëlieten hun kamp opsloegen bij Etam aan de rand van de woestijn. Deze tweede halte na het vertrek uit Ra'm'ses werd gekenmerkt door een grote koerswijziging voor de Israëlieten, want daar in Etam kreeg Moshe de opdracht van de Eeuwige, hun route te veranderen en het volgende kamp op te slaan tussen de vier genoemde toponiemen. Etam bevond zich al aan de grens langs de karavaanweg in richting Qadesh. Dat wil dus zeggen dat de Israëlieten Egypte waarschijnlijk bij Etam verlaten zouden hebben als ze niet op aanwijzing van de Eeuwige hun route hadden veranderd. Om de inhoud van de beide bovenstaande teksten beter te kunnen begrijpen is het handig om ook even de Hebreeuwse grondtekst nader te bekijken. שמות Sh'mot [Exodus] 14:1-2 luidt als volgt:

וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת
בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על־הים:

Vay'daber HaShem al-Moshe lemor: Daber el-b'nei Yis'ra'el v'yashuvu v'yachanu lif'nei Pi haChiroth bein Mig'dol uvein haYam lif'nei Ba'al Tz'fon nich'cho tachanu al-haYam!

En in במדבר B'mid'bar [Numeri] 33:7 lezen wij:

ויסעו מאתם וישבו על-פי החירת אשר על-פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל:

Vayis'u meEtam vayashav al-Pi haChirot asher al-p'nei Ba'al Tz'fon vayach'nu lif'nei Mig'dol!

De woorden ישבו yashuvu in Exodus 14:1 en ישב yashav in Numeri 33:7 hebben beiden dezelfde de stam שוב Shuv, die o.a. in de NBV met 'omkeren', NBG met 'teruggaan', HSV met 'terugkeren' en SV met 'wederkeren' wordt vertaald. Dat de Israëlieten vanuit Etam moesten terugkeren naar Pi-Hachiroth wil dus zeggen, dat ze daar al eerder geweest zijn voordat ze naar Etam aan de rand van de woestijn verdergetrokken waren. Ik begrijp hieruit, dat ze vanuit Sukot in eerste instantie zuidoostwaarts trokken naar de Golf van Heroopolis, het noordelijk gedeelte van de Golf van Suez, en vervolgens langs de grens afzwenkten in noordelijke richting. Vandaar dat ze dag en nacht trokken terwijl Etam eigenlijk helemaal niet zo ver van Sukot lag. Ik vermoed, dat de farao de Israëlieten al die tijd in de gaten liet houden om te zien welke kant ze opgingen. Het heen- en weertrekken tussen Pi-Hachiroth en Etam gaf hem blijkbaar de indruk dat ze verdwaald waren en de woestijn hun uitweg versperde, maar dat was uiteraard ook de bedoeling van de Eeuwige. De tekst geeft dus aan dat de terugkeer van Israël naar Pi-Hachiroth de katalysator zou zijn waardoor hij zou geloven dat de Israëlieten de weg kwijtgeraakt waren en nu in verwarring ronddoelden. Het Boek: *"Farao zal dan denken: Ha, nu zitten ze in de val tussen de woestijn en de zee!"*

Toch niet alleen de farao werd betreffende de vertrekroute op het verkeerde been gezet, maar blijkbaar ook sommige bijbeluitleggers! Over de vraag of de Israëlieten bij hun uittocht oostwaarts of zuidwaarts trokken gaan de meningen uiteen, want dat hangt namelijk geheel af van het debat of de oversteek aan de linker of de rechter arm van de Rode Zee heeft plaatsgevonden, hetgeen inmiddels een hot topic is geworden. Volgens de voorstanders van de Nuwayba-oversteek aan de rechter arm zouden zowel Etam alsook de in Exodus 14:2 en Numeri 33:7 genoemde plaatsen Pi-Hachiroth, Mig'dol en Ba'al Tz'fon zich immers aan de Golf van Aqaba hebben bevonden. Ik ben het daar niet mee eens, want als Etam, waar Moshe van de Eeuwige de instructies kreeg om de farao bij Pi-Hachiroth in de val te lokken, aan de oostkant van het Sinai-schiereiland nabij de Golf van Aqaba lag, zoals de voorstanders van Nuwayba beweren, dan is het vrijwel onmogelijk om deze passage op een chronologische manier op te vatten. Hoe kon de farao dan zo snel van Israëls terugkeer naar Pi-Hachiroth op de hoogte worden gebracht vanaf zo een grote afstand en hen dan zelfs ook nog op tijd kunnen inhalen? Aan de linker arm van de Rode Zee zou dat geen probleem geweest zijn, want dat was een stuk dichterbij. Daarnaast zijn er ook nog andere aanwijzingen die weliswaar buiten het kader van deze studie vallen omdat zij over het verdere verloop van de woestijnreis na de oversteek gaan, maar die eveneens ervoor pleiten, dat de Israëlieten vanuit Etam inderdaad in zuidelijke richting trokken naar de Golf van Suez, de linker arm, en niet naar de ruim 400 kilometer verder gelegene Golf van Aqaba, de rechter arm.

De Israëlieten trokken volgens mij dus langs de oostgrens naar het huidige Suez, dat in het Arabisch As Suways heet, en langs de westoever van de oude Golf van Heroopolis naar een open vlakte, die zich tussen Pi-Hachiroth, Mig'dol, Ba'al Tz'fon en de zee bevond. Van de huidige namen van deze plaatsen bestaat momenteel geen spoor en ook hun juiste locaties zijn tot op zekere hoogte nog steeds speculatief. Hun identificatie is daarom afhankelijk van meerdere factoren zoals een vergelijking van de omstandigheden in het verhaal met historische gegevens, geografische aanwijzingen alsook de etymologie van de namen. Laten we met de geografische aanwijzingen beginnen. Het kampement lag dus horizontaal tussen Mig'dol in het westen en de zee in het oosten. Dat ze het kamp precies tegenover Ba'al-Tz'fon moesten opslaan, aan de zee, werd door sommige uitleggers zo begrepen, dat Ba'al-Tz'fon zich dus aan de overkant van de zee bevonden moet hebben, aan de oostelijke kant van de Rietzee. Dit is echter onjuist! Deze verkeerde conclusie berust volgens mij op een betreurenswaardige interpretatiefout. Als men vers 2 van Exodus 14 in de NBV leest, waarin staat: *"Jullie moeten je kamp recht tegenover Ba'al-Tz'fon opslaan, vlak bij de zee"*, dan wordt de indruk gewekt, dat de zee zich tussen het kamp en Ba'al Tz'fon bevond. Datzelfde is ook het geval in de NBG-vertaling. Daar staat het zelfs nog nadrukkelijker: *"Recht tegenover Ba'al-Tz'fon zult gij u legeren, aan de zee!"* Willibrordvertaling: *"Voor Ba'al-Tz'fon moet u aan de zee uw kamp opslaan!"* De Statenvertaling alsook de Herziene Statenvertaling houden zich daarentegen letterlijk aan de zinsopbouw van

Hebreeuwse grondtekst: "...voor Pi-Hachiroth, tussen Migdol en tussen de zee, voor Ba'al-Tz'fon; daar tegenover zult gij u legeren aan de zee!" In het Hebreeuws is dit:

לפני פי החירות בין מגדל וּבֵין הַיָּם לְפָנֵי בַעַל צַפְנֵי נִכְחוּ תַחְנוּ עַל-הַיָּם:

"...lif'nei Pi haChiroth bein Mig'dol uvein haYam lif'nei Ba'al Tz'fon nich'cho tachanu al-haYam!"

We zien hier dus, dat zowel voor de naam Pi-Hachiroth alsook voor de naam Ba'al Tz'fon hetzelfde Hebreeuwse woord לפני lif'nei staat, dat in de Statenvertaling in beide gevallen met 'voor' wordt vertaald, maar letterlijk 'met gezicht op' betekent. Dat houdt dus in, dat deze beide locaties zich verticaal tegenover elkaar bevonden met het kampement ertussen. Dat komt in Numeri 33:7 bijzonder duidelijk naar voren: "Zij braken op van Etam en keerden terug naar Pi-Hachiroth, dat tegenover Ba'al-Tz'fon ligt, en sloegen hun kamp op voor Migdol!" (HSV). Ook ten opzichte van Migdol staat in de Hebreeuwse tekst weer het woord לפני lif'nei, dat ook nu weer met 'voor' vertaald wordt. Dat wil dus zeggen, dat de Israëlieten hun kamp zowel voor Migdol opsloegen, alsmede voor Pi-Hachiroth en ook voor Ba'al-Tz'fon, waarbij de twee laatste twee locaties tegenover elkaar lagen en de eerste tegenover de zee.

Het gebied rondom Jabal 'Ataqah en Ra's al-'Adabiyah

We zijn dus nu al een heel stuk verder en gaan nu kijken welke locaties langs de noordelijke westkust van de Golf van Heroopolis het meest met deze beschrijving overeenkomen, want ze moeten aan enkele voorwaarden voldoen. Zo moet er een open vlakte waar het kamp stond aan drie kanten omsloten zijn zodat daar geen ontsnappingsmogelijkheid was met een opening die door de Egyptenaren werd geblokkeerd. De vierde kant is dan de zee, die zich qua diepte en breedte alsook bodemgesteldheid ervoor moet lenen om bij de drooglegging grote aantallen bejaarden, die slecht ter been zijn, kinderen wagens, runderen en schapen zonder obstakels te laten oversteken.

Eerlijk gezegd hoefde ik niet erg lang te zoeken, want mijn oog viel vrijwel meteen op een kaap, dat ongeveer 23 kilometer ten zuiden van Suez ligt en de oversteek zelfs nog vergemakkelijkt omdat het ruim 1,6 kilometer in het water uitmondt en bijna even lang verder loopt door een ondiepte, waarover het water bij normaal eb niet meer dan 4,5 meter diep is. Als het water drooggelegd is, is dit uiteraard de meest ideale oversteekplaats met een zachte helling. Daarachter strekt zich bijna 2,4 kilometer lang in dezelfde richting een lagere ondiepte uit, die niet meer dan 10 meter onder water staat, gevolgd door een soortgelijke ondiepte van 3,2 kilometer tot aan de oostelijke oever, die daar eveneens weer oploopt met een zachte helling. De totale afstand tussen deze kaap en de overkant is slechts 9 kilometer. Terwijl het diepste punt bij deze oversteekplaats slechts tien meter is op een breedte van ongeveer 1,5 kilometer, is het water van de Golf van Suez direct boven en onder deze plek ongeveer 22 meter diep. Een kaap is dus een in zee uitstekend kustgedeelte, dat de uiterste punt vormt van een gebergte zoals in dit geval de Jabal 'Ataqah. Daarom wordt deze kaap ook wel Ra's 'Ataqah genoemd, maar de officiële naam is Ra's al-'Adabiyah. Ik ben ervan overtuigd, dat de Israëlieten van daar uit over de blootgelegde zeebodem trokken en bij de oase Uyun Mūsa de overkant bereikten.

Aan de hand daarvan ben ik tevens van mening dat ook de onbegaanbare bergketens van de Jabal 'Ataqah in het noorden, de daaraan grenzende Jabal Umm Zaytah en de Jabal ar Ramlīyah in het westen alsook de Jabal al-Jalālah in het zuiden mooi zou passen bij het verslag van Josephus Flavius waar ik de volgende keer nog uitgebreid op terug zal komen. Daarin spreekt hij van ontoegankelijke bergketens die de Israëlieten omringden waardoor ze voor de Rode Zee vast kwamen te zitten (Joodse Oudheden, boek II, hoofdstuk XV, paragraaf 3). Om te proberen de bijbelse toponiemen te identificeren met hedendaagse locaties moest ik niet alleen gebruik maken van geografische aanwijzingen die in de geschriften voorkomen, maar moest ik mij ook verdiepen in de etymologie van de namen. Laten we beginnen met Pi-Hachiroth.

Pi-Hachiroth - mond van de vrijheid?

De etymologie van פי החירות Pi-Hachiroth is tot op heden het onderwerp van veel speculatie, want het is nog steeds niet duidelijk deze naam Egyptisch of Hebreeuws is. Gezien het feit, dat de plaats aan de Egyptische kant van de Rietzee lag geven sommigen de voorkeur aan een

Egyptische etymologie en daarover zijn er meerdere hypothesen, die ik even de revue laat passeren. Het is vooral het eerste gedeelte van de naam, 'Pi', dat in talrijke Oudegyptische plaatsnamen voorkomt zoals in Pi-Ram'ses en Pi-Atum, dat 'huis' betekent en daarmee de Egyptische equivalent is van het Hebreeuwse Beit zoals in Beit Lechem en Beit She'an.

De theorie van een Egyptische etymologie werd voor het eerst door de Duitse theoloog en oriëntalist Daniel Ernst Jablonsky naar voren gebracht aan de hand van het Koptische woord voor zegge, "achirot". Zegge is altijd groenblijvend siergras, behorend tot de cypergrassenfamilie. Volgens Jablonsky kan de betekenis van Pi-Achirot (dus zonder de 'h') derhalve niets anders zijn dan 'Plaats waar zegge groeit'. In deze etymologie zou het hoogstwaarschijnlijk een met gras begroeide plek aan de kust aanduiden. Zo'n plek is te vinden aan de monding van de Wādi Mu'arrāh al Bahrī en Ra's al Adabīyah net ten zuidoosten van de Jabal 'Ataqah.

Henri Edouard Naville, een Zwitserse bijbelgeleerde en egyptoloog, legde de naam daarentegen uit als 'het huis van de godin Heret' en identificeerde het Bijbelse Pi-Hachiroth met het Egyptische Pi-Keheret ten westen van het Timsa-meer, hetgeen ik echter ongeloofwaardig vind omdat een oversteek bij het Timsa-meer onmogelijk is wegens o.a. het ontbreken van de natuurlijke barrières die de Israëlieten zouden insluiten alsook wegens de directe nabijheid van de officiële handelsroutes.

Een mogelijke andere Egyptische etymologie van Pi-Hachiroth werd gevonden in een inscriptie op een zwarte granieten steen die ooit in het allerheiligste van een Egyptische tempel in Al 'Arish stond, maar die zich nu in het kleine museum van Al Ismā'īliya bevindt. Volgens de bekende Joodse publicist dr. Immanuel Velikovsky (Eeuwen in Chaos, 1952, hoofdstuk 1) bevestigt dit artefact de bijbelse Exodus vanuit Egyptisch oogpunt. Volgens de hiërogliefen dateert de monoliet zelf, die in 1887 op een boerderij in Al 'Arish gevonden en als drinkbak voor vee gebruikt werd, weliswaar uit de 2^e eeuw vGT, maar de inscripties lijken te verwijzen naar gebeurtenissen, die reeds 1000-1200 jaar eerder hebben plaatsgevonden. De inscriptie beschrijft o.a. een periode van zware duisternis over geheel Egypte, die overeenkomt met de negende plaag in שמות Sh'mot [Exodus] 10:21-22. Daarnaast verwijst de inscriptie naar een plaats genaamd Pi-Charoti, waar de farao samen met zijn hele leger in een kolkende maalstroom aan zijn einde kwam. Voor Valikovsky was Pi-Charoti daarom zonder twijfel te identificeren met het Bijbelse Pi-Hachiroth, want evenals in het Bijbelse verhaal staat op de steen, dat de paarden en wagens van de farao het water ingingen en door de golven overspoeld werden. De overeenkomst is inderdaad verbijsterend. Helaas staan er geen aanwijzingen bij vermeld om de locatie van Pi-Charoti te kunnen bepalen, maar dat daarmee inderdaad Pi-Hachiroth bedoelt kan zijn lijkt mij zeer aannemelijk.

Toch ook als we uitgaan van een Hebreeuwse etymologie hoeft dit hier niet in tegenspraak mee te zijn. Integendeel. Het woordje פי pi betekent in het Hebreeuws 'mond van', want 'mond' is פה pe. De betekenis van פי החירות Pi-haChiroth, als het inderdaad Hebreeuws is, kan zowel 'mond van de bergkloven' zijn, van de stam חור chur [gat, kloof], alsook 'mond van de vrijheid', gebaseerd op het woord חירות cheirut [vrijheid], dat zonder klinkertekens precies op dezelfde wijze geschreven wordt: פי החירות Pi-haCheirut. Als we bedenken dat het Hebreeuws in de tijd waarin de Tora op schrift gesteld werd zonder klinkertekens geschreven werd is het zelfs denkbaar dat dit de oorspronkelijke betekenis was. Op zich slaat deze naam de spijker op zijn kop omdat de Israëlieten vanaf deze plek dwars door de Rietzee hun vrijheid tegemoet gingen. Beide versies passen dus perfect bij Ra's al-'Adabīyah, omdat deze kaap naar mijn mening de meest aannemelijke oversteekplaats is en omdat de zuidoostelijke bergkloven van de Jabal 'Ataqah in deze kaap uitmonden.

Mig'dol - vele heuvels?

Waar lag Migdol precies? Was het een stad, een vesting of een geografische aanduiding? Daarover werd in het verleden al veel gespeculeerd. Gezien het feit, dat מגדל mig'dol in het Hebreeuws 'toren' betekent, dachten velen op de eerste plaats aan een militaire post zoals een wachttoren om de Egyptische grens te bewaken, dus een uitkijktoren bovenop de Jabal 'Ataqah vanwaar men het Noordeinde van de Golf van Suez kon overzien of op een voorgebergte aan

de voet van de berg, waar hij ook een strategisch gunstige positie kan hebben ingenomen. Er zijn aanwijzingen dat er langs de oude grens van Egypte meerdere van zulke uitkijkposten waren, die eveneens Migdol genoemd werden omdat dit schijnbaar een bekend leenwoord in het Egyptisch geweest zou kunnen zijn. Zo zijn er in Egypte nog steeds meerdere plaatsen met de naam Mashtul, wat erop lijkt.

Maar een hoogte zoals een bergrug of een rots zou wel wat waarschijnlijker zijn dan een toren denk ik, want in dit gebied zijn namelijk nergens ruines of restanten van een toren gevonden. In elk geval schijnt in deze regio nog wel een historische herinnering aan de naam Migdol te bestaan, want een uitloper nabij het noordelijke uiteinde van de Jabal 'Ataqah draagt de naam Muktalla Hill. Toch of de naam Muktalla daadwerkelijk van Migdol afgeleid is, is nog maar zeer de vraag. Dat Migdol het gebruikelijke Hebreeuwse woord voor toren is en de drager van die naam daarom hoogstwaarschijnlijk ook een dominante positie had ingenomen valt niet te betwijfelen. In **ירמיהו** Yir'm'yahu [Jeremia] 44:1 en 46:14 alsook in **יחזקאל** Y'chez'q'el [Ezechiël] 29:10 en 30:6 komt Migdol wel voor als de naam van een stad in het uiterste noorden van Egypte, maar in het geval van onze locatie tegenover de Rietzee is het naar mijn mening niet meer dan een Hebreeuwse vorm van het Koptische woord meshtōl, dat 'vele heuvels' betekent en hier dus volledig tot zijn recht komt. Wij moeten hierbij bedenken dat de uitspraak en de grammatica van het Koptisch heel veel op het Oudegyptisch lijkt en daarom enorm heeft geholpen bij het ontcijferen van hiërogliefen.

Persoonlijk denk ik aan de hand hiervan, dat met de aanduiding Migdol ofwel Meshtol tegenover de zee de zuidwestelijke uitlopers van de Jabal 'Ataqah alsook de Jabal al Kaaliya, de Jabal Umm Zaytah en de Jabal ar Ramliyah bedoeld kunnen zijn. Dat lijkt mij in elk geval het meest aannemelijk, want met deze bergketens was de gehele westzijde van de vlakte waarin de Israëlieten kampeerden, voor hen afgesloten, met uitzondering van enkele relatief smalle doorgangen en nauwe bergpassen in de richting van Memphis, die voor zo een grote menigte van meer dan twee miljoen mensen inclusief de bejaarden, kinderen, wagens en vee moeilijk begaanbaar waren, geen mogelijkheid voor een grootscheepse ontsnapping boden.

Ba'al-Tz'fon - de heer van het noorden?

De laatste naam die we nog moeten identificeren is **בַּעַל צַפּוֹן** Ba'al Tz'fon, hetgeen letterlijk vertaald 'heer van het noorden' betekent. We hebben al geconstateerd, dat Ba'al Tz'fon aan de westelijke kant van de Rietzee in Egypte lag en niet aan de overkant op het Sinaï-schiereiland. Gezien de naam hoefde ook helemaal geen tempel of iets dergelijks te zijn, maar er kon ook een gewijde hoogte mee bedoeld zijn, de top van een berg of rots, zoals ook gebruikelijk bij de Ba'alsverering in Kanaän. In dat geval zijn daar dan ook geen archeologische bewijzen voor te vinden. Ik denk daarom dat deze aanduiding slechts gebruikt werd om mede daarmee de legerplaats van de Israëlieten af te bakenen. Migdol markeerde het westen en ze zee het oosten, en als de Pi-Hachiot het noorden markeerde, dan markeerde Ba'al Tz'fon het zuiden. Daarom denk ik daarbij aan de 40 km verder naar het Zuiden gelegen Jabal Umm Risays en de nog hogere Jabal al-Jalālah.

Ba'al Tz'fon was de belangrijkste godheid uit het pantheon van Ugarit en ook in de Bijbel bekend als een van de goden van Kanaän. In het pantheïstische Egypte was de aanbidding van deze Semitische god weliswaar toegestaan, maar hij werd nooit opgenomen in het pantheon van inheemse Egyptische goden. Desalniettemin herkenden de Egyptenaren deze machtige Kanaänietische god Ba'al als één van hun eigen goden, namelijk Set, en wanneer de schrijvers de naam van Ba'al in hiërogliefen schreven, werd er altijd een afbeelding van Set bij geplaatst. In het noordoosten van Egypte, waar een groot percentage van de bevolking waarschijnlijk bestond uit Semitische huursoldaten, matrozen en kooplieden, was Ba'al Tz'fon zeer geliefd. In een Egyptische papyrus, dat zich in het Britisch Museum bevindt, heeft de Britse egyptoloog Charles Wycliffe Goodwin de naam Baali-Zapuna als die van een god gevonden, die daarin wordt genoemd. Ongetwijfeld is dat Ba'al Tz'fon.

Hij was volgens de Ugaritische mythologie een zee- en stormgod en de beschermer van de scheepvaart en de handel en werd daarom vooral door de zeevaarders vereerd en zo ook naar Egypte overgebracht. In Egyptische opschriften op stelen en andere artefacten die bij talrijke opgravingen in Egypte zijn ontdekt, is er voldoende bewijs van de band tussen Ba'al Tz'fon en

de Egyptische godenverering. De oudste vermelding van Ba'al Tz'fon in Egyptische bronnen dateert uit de 18^e eeuw vGT en werd ontdekt in Tall al Dab'a. Hij werd daarbij afgebeeld in een aanvallende houding terwijl hij met zijn voeten schrijlings over twee bergen loopt. Voor de eerste keer werd Ba'al in het nieuwe rijk onder farao Amenophis II genoemd. Een aan hem gewijd heiligdom had hij in Memphis en droeg daar de naam Safon. Vanwege zijn populariteit onder de zeevaarders en kooplieden werd Ba'al Tz'fon in het Nabije Oosten en dus ook in Egypte een geliefde toponiem voor diverse locaties die zich vlakbij de zee bevonden. De toevoeging צפון Tz'fon betekent in het Hebreeuws 'noord', maar is ook de eigenaam van een berg in het noorden van de Levant aan de Middellandse Zee, die volgens de overlevering de woonplaats van deze godheid zou zijn. Evenals de Eeuwige op Zijn heilige berg woont - de Tziyon - zo woont ook de Ba'al op zijn heilige berg - de Tzafon! In beide gevallen wijst de hoogte van de berg naar de verhevenheid van de op de top tronende Majesteit heen. Het verband tussen de koningsheerschappij en de voorstelling van godenbergen is reeds bekend vanuit de ugaritische Ras Shamra-teksten. Daarin wordt de tempel van Ba'al op de berg Tzafon beschreven als een onvergelijkbaar prachtig paleis. Ook andere ugaritische teksten bevestigen de relatie tussen de godenberg Tzafon en de koningsheerschappij van Ba'al. Vanwege zijn hoogte van 1780 meter en zijn locatie vlakbij de kust werd de Tzafon als ideale plek beschouwd als residentie van Ba'al, die daarom ook בעל-צפון Ba'al Tzafon genoemd werd. De Tzafon, in het Turks Keldağ of Kılıç Dağı en in het Arabisch Jabal al-Aqra' genaamd, is een berg op de grens tussen Turkije en Syrië, nabij de monding van de Orontes ofwel Nahr al-Asi in de Middellandse zee, circa 40 km ten noorden van Ugarit en 65 km ten zuiden van Antakya, het vroegere Antiochië. Omdat de berg vanuit de zee zo goed zichtbaar was, werd Ba'al-Tz'fon zoals al eerder gezegd ook als beschermgodheid van de zeevaarders vereerd. Met de cultus van deze godheid, die zich tot Egypte had uitgebreid, zou dus ook de naam van de berg mee verhuisd zijn. De naam בעל-צפון Ba'al Tz'fon kan daarom ook zonder meer geassocieerd worden met een andere berg aan de zee, zoals in dit geval de Jabal al-Jalālah.

Conclusie

Samenvattend kom ik tot de conclusie, dat Migdol geen vesting en ook geen toren was, maar slechts een Hebreeuwse vorm van het Koptische meshtōl, dat 'vele heuvels' betekent waarmee de bergruggen van de Jabal 'Ataqah werden aangeduid. Met Ba'al-Tz'fon zou een offerhoogte op de verder zuidelijk gelegen Jabal Umm Risays of de Jabal al-Jalālah bedoeld kunnen zijn. Pi-Hachiroth kan dan volgens mij niets anders zijn dan Ra's al-'Adabīyah, de driehoekige kaap die uitsteekt in de Golf van Suez. Het dal tussen deze drie locaties, waar de Israëlieten hun kamp vlak bij de zee moesten opslaan, is de Wādi Mu'arraḥ al Bahrī, die door sommigen ook Wādi Tuwarik genoemd wordt. De pas die van daaruit naar Suez leidt, tussen Jabal 'Ataqah en de Rietzee, is erg smal en kon dus door de Egyptenaren gemakkelijk worden geblokkeerd, waardoor de Israëlieten inderdaad aan alle kanten waren ingesloten.

Menselijk gesproken was hun situatie hopeloos, want zij zaten daar als ratten in de val, maar zagen de Israëlieten dat ook zo of stelden ze hun vertrouwen in de Eeuwige, die hen weliswaar geen kalme reis beloofd had, maar wel een behouden aankomst? Daar gaan we de volgende keer dieper op in, want deze vraag geldt namelijk ook voor ons allemaal met onze dagelijks zorgen en problemen, vooral in de moeilijke tijd waarin wij nu leven. Ik wil deze studie derhalve afsluiten met de bemoedigende woorden uit de Willibrordvertaling: *"Gezegend is hij die op de Eeuwige vertrouwt, en zich veilig weet bij Hem!"* (יִרְמְיָהוּ Yir'm'yahu [Jeremia] 17:7). Amen!

Werner Stauder